

BALKANLAR'A UZANAN BİR KÖPRÜ: NAKŞİ DİVAN ŞAİRLERİ*

A Bridge to the Balkans: Naqshi Divan Poets

Engin SELÇUK**

Özet: Osmanlı'da fetih düşüncesinin bir bütünlük arz etmesi ve bu bütünlük içerisinde kendi dilini, dinini, kültürünü, yaşayışını alternatif bir hayat tarzı olarak hâl diliyle gösteren dervişlerin kurdukları gönül köprüleri Balkanlar'da izleri bugün dahi rahatlıkla görülen uzun soluklu ve kalıcı etkinin sağlanmasında etkili olmuştur. Nakşibendi tarikatının ortaya koyduğu fikir ve usullerden bazı divan şairleri de etkilenmiştir. Bu şairlerden bir kısmı Nakşibendiliği yaymak ve yaşatmak amacıyla dünyanın dört bir tarafına yayılırken -bazı farklılıklar göstermekle birlikte- Orta Asya'dan Anadolu'ya geniş bir coğrafyanın mısralarındaki ortak duyguları tekrarlamış, aynı düşüncelerin Balkanlar'da makes bulmasıyla kurulan bu köprünün manevi mimarları arasındaki yerlerini almışlardır. Nakşi divan şairlerinden kimi, ulvi duygularla hicret ettiği yerde ölene dek kalarak, kimi eğitim-öğretim, ticaret, memuriyet gibi sebeplerle; kimi verdiği eser ve ortaya koyduğu düşüncelerle; kimi de gittikleri yerdeki insanlarla akrabalık tesis etme gibi birçok farklı usulle Balkanlar'a uzanan köprüyü inşa etmişlerdir. Balkanlar'la aramızda kurulan manevi köprünün mimarları arasında yer alan Nakşi divan şairleri ve ortaya koydukları düşünceler hakkında bir fikir verebilmesi açısından kaynaklardan tespit edilebilen bazı Nakşi şairler ve varsa şiirlerinden örnekler çalışmanın son kısmında verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Nakşi, Nakşibendilik, tasavvuf, divan şairi, köprü

Abstract: That the idea of conquest constitutes integrity in Ottoman and in this integrity, the hearts bridges founded by dervishes to show their language, religion, culture, and way of life as an alternative life style through the state language have been effective in achieving long-term and lasting impact, traces of which can easily be seen even today in the Balkans. Some divan poets were also affected by the ideas and methods the Naqshbandi sect produced. As some of these poets spread to the four corners of the world in an attempt to propagate and sustain Naqshbandiyya, in spite of some differences, they repeated the common feelings in the verses of a large geographical area from the central Asia to Anatolia and took their place between the spiritual architects of this bridge built by the reflection of the same thoughts in the Balkans. The bridge to the Balkans was built by some of Naqshi divan poets in many different methods such as by staying until their death in the place where migrated with sublime feelings, education, trade civil service, work of arts, thoughts and relationships. The Naqshi divan poets who took place among the architects of the spiritual bridge built between the Balkans and us and some Naqshi poets who could be determined from the sources in terms of giving an idea about the ideas they introduced and, if any, the samples of their poems were given in the last part of the study.

Key Words: Balkans, Naqshi, Naqshbandiyya, mysticism, divan poet, bridge

Giriş

Tarih boyunca Türk halklarının ilgisini çeken yerlerden biri olmasına rağmen Balkanlar'da izleri bugün dahi rahatlıkla görülebilen uzun süreli ve kalıcı etki Osmanlılar döneminde sağlanabilmiştir. Osmanlı'nın bu kalıcılığı nasıl temin edebildiği sorusuna cevap aradığımızda karşımıza Osmanlı'nın fetih politikası çıkmaktadır. Osmanlı gittiği yerlerde bir

* Bu çalışma 1-4 Mayıs 2014 tarihleri arasında Karadağ'ın Podgorica kentinde "Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Defter-i Hâkânî" temasıyla gerçekleştirilen II. Uluslararası Balkan Tarihi Araştırmaları Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş şeklidir.

** (Yrd. Doç. Dr.), Balıkesir Üniversitesi, Necatibey Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, Balıkesir/Türkiye, e-mail: engin@balikesir.edu.tr

bütün olarak hareket etmiş; bir taraftan bölge halkının canını, malını, dilini, dinini, kültürünü kendi garantisi altına alırken, diğer taraftan onlara çeşitli hizmetler, hayatı kolaylaştıracak kurum-kuruluşlar sunmuş ve kendi dilini, dinini, kültürünü, yaşayışını herhangi bir dayatma olmadan alternatif bir hayat tarzı olarak hâl diliyle gösterecek, beklentisiz gönül elçilerini götürmüştür. Bu elçilerin kurdukları tekke ve zaviyeler zamanla Müslümanların yaşadığı köylere¹ varıncaya dek hemen her yerleşim biriminde varlığını göstermeye başlamıştır. Atılan bu adımlar² yüksek bir edebî zevk ürünü olan divan edebiyatının bölgedeki hazırlayıcılarından biri olmuş;³ bilim, kültür ve sanatın bu topraklardaki ilk temsilcileri boy vermiş, böylece Edirne, Gelibolu, Saraybosna, Serez, Vardar Yenicesi, Üsküp, Manastır, Filibe, Selanik, Sofya ve Belgrad başta olmak üzere birçok beldede yüzlerce şair-yazar yetişmiş; o kadar ki edebiyat tarihimize katkıda bulunan şairlerin büyük bir bölümü zaman içinde Balkan şehirlerinden çıkar hâle gelmiştir⁴. Tasavvufî düşünce ve tarikatların böyle serpilip geliştiği bir ortamda yetişen divan şairlerinden bazıları tezkirelerden tespit edilebildiğine göre⁵ en çok Mevlevî sonra sırasıyla Halveti, Nakşi, Gülşenî, Bektaşî, Kadiri, Bayramî, Celvetî, Hamzavî, Hurufî, Şabanî ve Üveysî gibi tarikatlara intisap etmişlerdir.

Balkanlar'da Nakşibendilik

Muhammed Bahaeddin Buharî'nin (1318-1389) kurucusu olduğu Nakşibendilik tarikatı, şeriat karşısındaki yabancı unsurlardan uzak durma, tasavvufu yaşama, gönülden iş görme, hayatı Allah için sürdürme, her zaman onun huzurundaymış gibi olma, ondan başkasını düşünmeme ve maddî-manevî bir karşılık beklemeden sadece ona ibadet etme gibi temel prensipleriyle⁶ binlerce mürit yetiştirmiştir. Öğretilerini yaymak ve yaşatmak düşüncesiyle dünyanın dört bir tarafına dağılan bu müritler Osmanlı topraklarına da gelmiş ve Anadolu'da bilinen ilk Nakşibendi tekkesi 807/1404-5 yılında Amasya'da Bedreddin Mahmud Çelebi⁷ tarafından kurulmuştur. Fatih Sultan Mehmet zamanında, Ubeydullah Ahrar'ın halifelerinden Molla Abdullah-ı İlahî (ö.896/1490-91) vasıtasıyla önce Anadolu'da, ardından İstanbul'da hızla yayılan Nakşibendilik Osmanlıların Gelibolu'dan Avrupa topraklarına açtıkları kapı⁸ vasıtasıyla hız kesmeden Balkan coğrafyasına geçmiştir. İstanbul'un fethinden sadece on yıl sonra Saraybosna'da ilk Nakşibendi tekkesi şehrin fethinden hemen sonra Rumeli Beylerbeyi

¹ Mehmet İbrahim, "Eski Yugoslavya Sınırları Dâhilinde Tarikat Hareketlerinin Tarih İçindeki Gelişimi ve Önemi", *Tasavvuf Kitabı*, hzl. Cemil Çiftçi, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2008, s. 693.

² "Balkanlar'a gelen âşıklar sazını ve bağlı buldukları âşıklık geleneğini de taşıyarak buralara yaymışlardır. Âşıklık geleneği özellikle Müslümanlar arasında kabul görerek Balkanlarda Balkan kültürüyle yeniden yapılanmıştır. Çeşitli tarikatlara bağlı dervişler, şeyhler gelerek tekkeler kurmuşlardır. Şehirlerde medreseler kurulmuştur. Medreselerde, tekkelerde yetişenler; Balkan divan edebiyatının ve Balkan Türk tekke edebiyatının temellerini atmışlardır." Bkz. Erman Artun; "Balkan Türk Edebiyatlarına Genel Bir Bakış", http://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/15.php#_ftnref10, erişim tarihi: 18 Mart 2014 ve "Siyasi fetihlerin yanında, tasavvuf büyüklerinin de bölgeye yerleşerek irşat faaliyetlerinde bulunmasıyla Balkanlar, kısa zamanda Osmanlı Devleti için önemli bir merkez haline gelir." bkz. Nurgül Özcan; "Şuara Tezkirelerine Göre Selanikli Divan Şairleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 26, Bahar 2013, s. 414.

³ Hüseyin Gönel, "Balkanlarda Klasik Türk Edebiyatının Hazırlayıcıları Osmanlı Kurumları", http://www.dedekorkutdergisi.com/cilt1/cilt1/cilt1sayi2pdf/gonel_huseyin.pdf, erişim tarihi: 15 Mart 2014.

⁴ "Balkanlarda Osmanlı Dönemi Türk Edebiyatı", Kültür Bakanlığı, E-Kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/11275,balkanlardaosmanlidonemiturkedebiyatipdf.pdf?0>, erişim tarihi: 25 Şubat 2014.

⁵ Mustafa İsen, "Balkanlarda Türk Edebiyatı", *Ötelerden Bir Ses, Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s. 216.

⁶ Engin Selçuk, "XVI. Yüzyıl Tezkirelerinde Geçen Nakşî Divan Şairleri", *Taze Tehnolojîyalar we Ylmyñ Hâzirkî Zaman Meseleleri - Interdisciplinary Trends in Science and Technology - Bilim ve Teknolojide Disiplinlerarası Yönelişler*, Sayı: 1, 2013, s. 287.

⁷ Abdizade Hüsameddin Hüseyin, *Amasya Tarihi*, Dersaadet, 1327/1909-10, cilt: I, s. 143-4'ten aktaran: Necdet Tosun, *Bahaeddin Nakşibend Hayatı, Görüşleri, Tarikatı*, İnsan Yayınları, İstanbul 2002, s. 269.

⁸ Mustafa Kara, "Balkanlar'da Türk Tasavvuf Edebiyatı'na Genel Bakış", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 2, 2001, s. 3.

İskender Paşa tarafından kurulmuş ve 1920'li yıllara kadar da ayakta kalmıştır.⁹ 882'de (1477) İstanbul'u ziyaret eden Abdullah-ı İlâhî, İstanbul'daki ilk Nakşibendi tekkesini 895'te (1490) Zeyrek Medresesinde kurduktan sonra, halkın yoğun ilgisinden ve kalabalığından sıkılmış¹⁰, Evrenoszade Ahmed Bey'in de ricasıyla, Nakşilik öğretilerini yaymak amacıyla yerine Emîr Buhârî'yi bırakmış, İstanbul'dan ayrılarak Makedonya'daki Yenice-i Vardar'a yerleşmiştir. Belli bir süre irşad vazifesiyle meşgul olan Molla İlahi 896/1491'de burada vefat etmiştir. Kendisine oldukça bağlı olan Evrenoszade Ahmed Bey mezarı üzerine bir türbe ve imaret yapmıştır.¹¹ Bu iki örnek dışında Balkanlar'daki Nakşibendi hareketinin belli başlı faaliyetleri olarak şunları sıralayabiliriz:

"On beşinci yüzyılın sonu ve on altıncı yüzyılın başlarında Lütfullah Üsküplü, Üsküp'ün Vodno dağında tekkesini kurarak Nakşibendî tarikatını Makedonya'ya yaymıştır. Manevi yolculuğa Molla İlahi'de başlamış daha sonra bunu Emir Buhari'nin yanında tamamlayarak irşat faaliyetlerini sürdürmüştür. On sekizinci yüzyılın ikinci yarısında Makedonya'nın doğusunda bulunan Koçine (Koçani) şehrinde Şeyh Mehmet Efendi tarafından bir Nakşibendî tekkesi kurulmuştur. Şeyh Mehmet'ten sonra yerine büyük ağabeyinin oğlu Şeyh Hüssam (ö.1835) göreve devam etmiştir. Babadan oğula devam eden şeyhlik makamında son şeyh olan Şeyh Hasan'ın 1933 yılında Türkiye'ye göç etmesi ile bu şehirde Nakşibendilik de son bulmuştur. İştîp'te ise Aziz Baba tarafından bir Nakşibendî tekkesi kurulmuştur. Aslında 1826 yılında Bektaşî tekkelerinin kapatılmasından sonra Aziz Baba Bektaşîlikten Nakşibendîliğe geçmiş ve onun ailesinden gelen şeyhler tarafından yönetilmiştir. 1945 yılında kapatılan tekke 1974 yılında vekil Niyazi Ahmetov tarafından yeniden açılmış ve faaliyetine devam etmiştir. Kalkandelen'de de on dokuzuncu yüzyılda bir Bektaşî tekkesi Nakşibendî Tekkesine dönüştürülmüştür. Şeyh Mustafa (ö.1885) tarafından kurulan bu tekke 1920 yılına kadar faaliyet göstermişse de bu tekleden eser kalmamıştır. Köprülü (Veles) şehrinde 1880 yılında Yahya Baba tarafından bir Nakşibendî Tekkesi kurulmuştur. Tekke Balkan savaşlarında yıkılmış fakat Yahya Baba'nın medfun olduğu türbe halen ziyaret edilmektedir."¹²

"Nakşibendilik, 1310 Tarihli Edirne Salnâmesi'nin verdiği bilgiye göre Tekirdağ'da üç tekke ile temsil edilmiştir. Bunlardan birincisi, Nakşibendî Üveys Tekkesi'dir. Üveys Tekkesi, "Çarşamba Tekkesi" ve "Ali Baba Tekkesi" diye de anılmaktadır. Yine aynı Salnâme'ye göre, 977/1569 tarihinde büyük Allah dostlarından ve kırklardan birisi Gâibler Hâmi diye bilinen ve denizin sahilinde olan yere çıktıklarında "ben bu mahale postu serserim" diyerek bekâ yurduna göçmüş. Hâlen kutlu merkâdi Nakşî Tekkesi kurbunda kendine mahsûs türbesinde güzel kokulu toprağına defnedilmiş olduğu ve yüce adı Serserim Ali Baba Sultan demekle mâruf ululardan bir zât bulunduğu mütevâtir olmakla, mezkûr türbe halk ve aydın zümrenin ziyâretgâhıdır. Mezkûr Salnâme, diğer Nakşibendî tekkesiyle ilgili olarak, Tekirdağ'da sekizinci tekkenin de Nakşibendî Tekkesi olduğunu ifade ederek yalnızca adını belirtmektedir. Tekirdağ'da evini tekke haline getirerek icrâ-yı meşihat eden "Hâlis" mahlasıyla hurûf-ı hecâ tertibinde bir Divân'ı bulunan Nakşî Hacı Pîr Efendi (ö. 1298/1880)'yi de unutmamak gerekir. Tekirdağ'da üçüncü Nakşî Tekkesi, Can Paşa Mahallesi'nde olup, hayrât sâhiplerinden Şa'bânzâde merhûm el-Hâc Muhammed Ağa tarafından yüz kırk sene önce binâ ve inşâ edilmiş olan Nakşibendîye dergâhıdır ki, elyevm mâmûr ve kendilerine mahsûs gecelerde tarikat âyini icrâ edilmektedir."¹³

Nakşî dervişlerinin inanç ve öğretilerini diğer insanlara da duyurabilme düşüncesini hayatlarının gayesi hâline getirmeleri Nakşibendilik tarikatını -Kadirilik istisna olmak şartıyla- tesiri Bosna'dan Sumatra'ya, Kahire'den Kansu'ya kadar uzanan sufi tarikatların en yaygın ve meşhur olanı¹⁴ derecesine ulaştırmıştır.

⁹ Hamid Algar, "Nakşibendîye", *TDVİA*, Cilt: 32, İstanbul 2006, s. 339.

¹⁰ Kasım Kufralı, "Molla İlahi ve Kendisinden Sonraki Nakşibendîye Muhiti", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Sayı: III, 1949, s. 12.

¹¹ Hamid Algar, a.g.m., s. 339.

¹² Eyüp Salih, "Makedonya'daki Tarikatlar, Silsileleri, Maneviyat Büyüklerinin Hayatları ve Hizmetleri", <http://www.balturk.org.tr/makedonyadaki-tarikatlar-silsileleri-maneviyat-buyuklerinin-hayatları-ve-hizmetleri/>, erişim tarihi: 12 Şubat 2014.

¹³ Selami Şimşek, "Anadolu ile Balkanlar Arasında Geçit Bölgesi Tekirdağ'da Tasavvuf ve Tarikatlar", http://www.refikengin.com/urun/file/yuklenen/430tekirda_da_tasavvuf_ve_tarikatlar.pdf, erişim tarihi: 12 Şubat 2014.

¹⁴ İrfan Gündüz (Hamid Algar'dan), "Nakş-bendîye Tarikatı Üzerine Bibliyografik Notlar", *İslam Medeniyeti Mecmuası*, Cilt: V, Sayı: 3, Mart-C. evvel 1402, s. 38.

Bir Köprü Olarak Nakşi Divan Şairleri

Nakşibendi tarikatı ortaya koyduğu fikir ve usullerle geniş kitlelerin yanı sıra birçok divan şairini de etkilemiş, bunlardan bir kısmı birer mürit olup düsturlarını yaymak ve yaşatmak amacıyla gönüllü olarak dünyanın dört bir tarafına yayılarak bir taraftan Nakşi tarikatını temsil ederken diğer taraftan döneme, şartlara, coğrafyaya ve kültüre göre bazı farklılıklar göstermekle birlikte Ahmed Yesevî'nin, Yunus Emre'nin mısralarındaki ortak¹⁵ birçok duyguyu tekrarlamış, böylece aynı düşüncelerin Balkanlar'da makes bulmasıyla Nakşi şairler kurulan bu kültür köprüsünün manevi mimarları arasındaki yerlerini almışlardır.

Nakşiliğe gönül vermiş Resâ, Şeydâ, Nazîmâ, Âgâh gibi onlarca şair ulvi duygularla anayurtları Orta Asya'dan Anadolu'ya gelip yerleşirken, Sâlim Efendi, Mehmed Meylî Baba gibi kimi şairler de aynı ulvi duygularla Anadolu'dan gidip Balkanlar'a yerleşmiştir. Bu iki grubun dışında Sa'idâ gibi Orta Asya'dan Anadolu'ya gelip tekrar Orta Asya'ya dönenler ve Abdullah-ı İlâhî gibi Anadolu'dan Orta Asya'ya varıp kaynağından beslendikten sonra tekrar Anadolu'ya dönmüş, Anadolu'da bir müddet kaldıktan sonra Balkanlar'a hareket edip orada tekkesini kurmuş, yüzlerce mürit yetiştirip onlarca eser verdikten sonra Balkanlar'da vefat etmiş Nakşi divan şairleri vardır ki bu şairler toplumlar ve coğrafyalar arasında köprü kurma görevini samimi bir şekilde üstlenmişlerdir.

Köprünün diğer ucunda ise Nakşi derviş ve şeyhlerinin gayretleri sonucunda Balkan coğrafyasının hemen her yerinde birçok Nakşi divan şairinin yetiştiği görülmektedir. Yetişen bu şairler de müritlerinin yolunu takip etmiş; kimi (Alemî Muhammed Efendi, Süleyman Efendi, Yusuf Efendi gibi) doğup büyüdüğü memleketlerinde Nakşiliği temsil ederek hizmetlerine devam ederken kimi (Hâlis gibi) eğitim almak, kimi (Bursa Mir-i Büdelâ Tekkesi'ne şeyh olarak atanan Osman Necmeddin Efendi gibi) eğitim vermek, kimi de (İzmir kadılığı yapan Bâkî gibi) devlet kademelerinde idarecilik yapmak için İstanbul ve Anadolu'ya gelmiştir. Balkanlar'dan gelen şairlerden (Hâtem, Vâlihî gibi) bazıları tekrar Balkanlar'a dönmüş bazıları ise (Rızâyî, Fâik Bey gibi) geldikleri bu topraklarda kalmıştır. Bu gelip gitmeler arasında (sarayın iltifatına mazhar olup Süleymaniye'ye müderris olarak atanan Âkif Müderris¹⁶ gibi) İstanbul'da şöhret¹⁷ bulan birçok Balkanlı şair de kurulan bu köprüyü âdetâ perçinlemiştir.

Yukarıda kısaca değindiğimiz bu gelişmeler coğrafyalar arasında kurulan gönül köprüsünün ne kadar işlek olduğunun ve her iki yakanın sağlam bir biçimde âdetâ ilmek ilmek birbirine nasıl bağlandığının önemli bir göstergesi olmuştur.

Divan edebiyatı şair kadrosunun üçte birini yetiştirdiği düşünülen¹⁸ Balkanlar'la ilgili yapılan bir çalışmada,¹⁹ Balkanlar'da doğup büyümüş 803 divan şairinden 112'sinin Anadolu'da öldüğü, bu çalışmanın ölüm yeri bilinen şair sayısı sınırlı olduğu, yine de bu sayının Balkanlar ve Anadolu arasındaki etkileşimi göstermesi bakımından önemli olduğu üzerinde durulmaktadır. Doğru olduğu düşünülen bu tespitte Balkanlar'da doğup büyüyen, bir vesileyle Anadolu'ya geldikten sonra tekrar memleketine dönüp orada vefat eden Balkanlı şairleri de ilave ettiğimizde, köprünün Balkanlar ayağı kurulmaktadır. Köprünün diğer ayağını oluşturan -Anadolu'dan çeşitli sebeplerle Balkanlar'a gidip kimi kalan, kimi geri dönen-Anadolulu şairleri de mutlaka hesaba katmak gerekmektedir. Kıtalarla birlikte gönülleri de birbirine bağlayan bu köprü hakkında bir fikir vermesi açısından Hüseyin Zukiç, Mehmed Meylî Baba ve Hâfız Hüsnü Efendi ile ilgili aşağıdaki paragrafı inceleyelim:

¹⁵ Mustafa Kara, a.g.m., s. 3.

¹⁶ Sadık Erdem (hzl.); *Râmiz ve Âdâb-ı Zuraflâ'sı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1994, s. 211.

¹⁷ Erman Artun, a.g.m.

¹⁸ Mustafa İsen, "Balkanlarda Türk Edebiyatı", s. 515.

¹⁹ Rıza Oğraş, "Balkanlardan Anadolu'ya Göç Eden Divan Şairleri", *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl: 10, Sayı: 29, Güz 2006, s. 230-250.

"Odun kömürü alım satımıyla geçimini temin eden bir köylünün oğlu olan Hüseyin Zukiç, Saraybosna'da tahsilini tamamlayıp İstanbul'a gittiğinde Şeyh Murad Tekkesi postnişini Şeyh Hâfız Mehmed Çanakhisârî'ye intisap etmiş, hilâfet aldıktan sonra Semerkant ve Buhara'ya gitmek için İstanbul'dan ayrılmış, şeyhinin emriyle üç yıl Konya'da, yedi yıl Buhara'da Bahâeddin Nakşibend'in türbesine bitişik hankahta kalıp Bosna'ya dönmüştür. 1195'te (1781) doğum yeri Zivciç köyünde bir tekke inşa eden Şeyh Hüseyin 1213 (1798-99) veya 1214 (1800) yılında vefat etmiştir. Tek halifesi Abdurrahman Sırrî Baba daha şeyhin sağlığında Oğlavak'ta ikinci bir tekke kurmuştur. Sırrî Baba'nın başta gelen halifesi, Batı Anadolu'dan kâmil şeyh aramak üzere Balkanlar'a gelen Mehmed Meylî Baba'dır. Meylî Baba şeyhinin vefatının ardından Zivciç Tekkesi'nin postnişini olmuş, vefatından (1270/1853) önce tekkeye oğlu Şeyh Hasan Efendi'yi halife bırakmıştır. Bosna'da üçüncü Müceddidî Tekkesi İstanbul, Kahire ve Medine'de eğitim görmüş bir müderris olan Hâfız Hüsnü Efendi tarafından XIX. yüzyıl sonlarında Visoko'da kurulmuştur."²⁰

Bir tarafta Saraybosna'da tahsilini tamamlayıp İstanbul'da, Anadolu'da, Buhara'da yıllarca kültür alışverişinde bulunduktan sonra Bosna'ya dönen Hüseyin Zukiç, diğer tarafta kendine kâmil bir şeyh aramak için Balkanlar'a gelip aradığı şeyhi bulduktan sonra onun halefi olarak Balkanlar'da kalan Mehmed Meylî Baba, öbür tarafta ise İstanbul'un yanı sıra Kahire ve Medine'de aldığı eğitimlerle harmanlandıktan sonra gelip Visoko'da tekke kuran Hâfız Hüsnü Efendi... Bunlar Anadolu ve Balkanlar arasında inşa edilen bu köprünün önemi ve işlevliği hakkında verilebilecek örneklerden sadece birkaçıdır.

Köprünün Manevî Mimarları ve Şiirlerinden Örnekler

Balkanlar'la aramızda kurulan köprüde payı olan Nakşi divan şairlerinin tamamını tespit etmek amacıyla yola çıkılmasına rağmen taranan tezkire ve kaynakların ya ilgili şairin hayatı, seyahatleri vb. hakkında yeterince ayrıntılı bilgi vermemesi ya da tasavvufi yönlerine nadiren temas etmesi²¹ sebebiyle bu mümkün olmadığından çalışmada aşağıdaki şairler ve şiirlerinden örnekler²² verilmesiyle iktifa edilmiştir.

1. Şeyh Abdullah-ı İlâhî

Kütahya'nın Simav ilçesinden olup 896/1491'de Vardar Yenicesi'nde vefat eden İlâhî, Nakşibendiliğin temel unsurlarını şu sözlerle ifade etmiştir:

"Gerçek erlerin bu dünyada dört şeye karşı istekleri vardır, malı terk etmek, makamı terk etmek, rahatı terk etmek ve canı terk etmek."

"Hakkın rızasına teslim olunca benliğini bırak, Allah dilediğini yapar ve dilediği gibi hükmeder."

"Eğer işin yolundaysa bu senin tedbirinle değildir, kötüyse de senin kusurundan değil. Bu dünyanın iyiliği ve kötülüğü senin elinde değil, teslim olmayı ve kabullenmeyi prensip edin de mutlu ol."²³

2. Atâ

Üsküp doğumlu olan şair nazımdaki yeteneği sayesinde muasırlarının yanı sıra Sultan II. Selim Han'ın da beğenilerini kazanmış, devrin şairlerinden tashih için şiirlerini Atâ'ya gönderenler olmuştur. Kadılık yaptığı da bilinen şair 984/1578'de vefat etmiştir.²⁴

"Senin bir goncadan nâzikter ü şîrîn dehânın var

²⁰ Hamid Algar, a.g.m., s. 339.

²¹ Butrus Abu Manneh, "19. Yüzyıl Başlarında Osmanlı'da Nakşî-Müceddidilik", çev. Hür Mahmut YÜCER, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara 2004, s. 282.

²² Ulaşabildiğimiz kaynaklarda kimi şairlerin sadece hayatıyla ilgili bilgiler verilip eserlerine hiç değinilmediğinden bu şairlerin şiirlerine örnek verilememiştir.

²³ Mustafa İsen, *Latîf Tezkiresi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999, s. 57-59.

²⁴ Aysun Sungurhan – Eydüran (hızl.), *Beyânî, Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10733.metinpdf.pdf?0>, erişim tarihi: 11 Haziran 2013; Aysun Sungurhan – Eydüran (hızl.), *Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10739.tsmetinbpdf.pdf?0>, erişim tarihi: 11 Haziran 2013.

Şekerden tatlı berg-i gül gibi rengîn zebânın var

*Bende olma nefsine iki cihânâ şâh iken
Hayftır büt-hâne kılmak kalbi Beytullâh iken*

*Hudânın olmasa tevfiği hem-râh
Kimesne kurbetine bulamaz râh"²⁵*

*"Bağrum firâk odıyla yanmış kebâba benzer
Keyfiyetiyle şi'rüm rengîn şarâba benzer*

*Bu kara kara eski göynekler ile sînem
Yir yir ocacı kalmış şehr-i harâba benzer*

*Hor bakma fakîr ü dervîşe
Ne bilürsin ki şâhzâde ola*

*Nemed içre misâl-i âyîne
Zihni rûşen zamîri sâde ola"²⁶*

3. Rızâyî

Baba Mahmud Efendi namıyla tanınan şair, kimi kaynaklarda Filibe²⁷ kimilerinde Tırnova²⁸ doğumlu gösterilmektedir. Bir ara İstanbul'da bulunduğu, devrin ileri gelenleriyle yakın münasebette olduğu, büyük bir nüfuzu bulunduğu ve başka şairlerce kendisine birçok şiir atfedildiği aşağıdaki bilgilerden anlaşılmaktadır.

"Vecdî'nin tarihi ve süresi belli olmamakla beraber bir müddet İstanbul'da kaldığı da anlaşılmaktadır. "Baba Efendi İstanbul'a müşerref oldukda virilmişdir" (65b) başlığıyla kaydettiği bir manzumesinden, Nakşibendî şeyhlerinden Filibeli Rızâyî'nin (öl.988/1580) bir ara İstanbul'a gelişinde şairin de orada olduğu ve ona şiir takdim ettiği anlaşılmaktadır. Baba Çelebi adıyla meşhur olmuş Filibeli Rızâyî Mahmud Efendi (öl.988/1580) ile çok sıkı bir ilişkisi vardır. Rüstem Paşa'yla yakın münasebeti olan bu Nakşibendî şeyhinin, devrinde büyük bir nüfuzu bulunmaktadır. Vecdî'nin Baba Çelebi'ye bir hayli şiir yazdığı görülmektedir".²⁹

30 Cemaziye'l-ahir 987/1579 tarihinde İstanbul'da vefat eden Rızâyî Eyüp Türbesi civarında medfundur.³⁰ Şairin beyitlerinden bazı örnekler şunlardır:

*"Beni hecr odına yaktın cihân-sûz oldı âhım âh
Benim dūd-ı siyâhımdan siyeh-rûz oldı mâhım âh*

*Kaşlarınla nâme-i hüsnün aceb unvânı var
Saltanat menşûrudur tuğrâ-yı âlî-şânı var*

*Kaşın nişân-ı mühr-i Süleymân girih girih
Oldu berât-ı hüsnüne unvân girih girih*

*La'lin nigîn-i hâtem-i pîrûzedir senin
Nakş oldı anda mühr-i Süleymân girih girih*

Hattın tılsım-ı genc-i letâfet değil midir

²⁵ Mustafa İsen, *Latîfî Tezkiresi*, s. 123-124.

²⁶ Kınalızâde Hasan Çelebi, *a.g.e.*, s. 65.

²⁷ Bkz. Bağdatlı Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, hzl. Süleyman Solmaz, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10731.agmpdf.pdf?0>, erişim tarihi: 10 Mayıs 2013; Mustafa İsen, *a.g.e.*, s. 367-370; Kınalızâde Hasan Çelebi, *a.g.e.*, s. 336-337.

²⁸ Filiz Kılıç-Tuncay Bülbül, "Bulgaristan Doğumlu Divan Şairleri", *Klasik Türk Edebiyatının Peşinden*, Grafiker Yayınları, Ankara 2011, s. 198.

²⁹ Hasan KAVRUK - Bahir SELÇUK, *Filibeli Vecdî ve Divân'ı (Metin-Dizin)*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10611.filibeli-vecdi-divanipdf.pdf?0>, erişim tarihi: 28 Ocak 2014.

³⁰ Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, Bizim Büro Yayınları, Ankara 2001, Cilt I, s. 212-213.

Devr etmiş anı ef'î vü su'bân girih girih
 Sünbül mi yâ beneşse mi bu hatt-ı dil-güşâ
 Yâ tarh olundu sahn-ı gülistân girih girih
 Vâsf eyledi Rızâyî girih-gîr-i zülfini
 Reşkinden oldı sünbül-i bûstân girih girih"³¹

4. Sûzî

16. yy şairlerinden olup Prizrenlidir. Öğrenimini bırakıp Nakşibendi tarikatına girdikten sonra Nakşibendi Sûzî lakabıyla şöhret bulmuş, derviş yaradılışlı, marifet sahibi bir kişidir.³²

"Lebin sun kim hatım geldi dîmek câna cevâb olmaz
 Ki Hızra âb-ı hayvân içmeğe zulmet hicâb olmaz

Demi hoş gör ki dehrin lu'beti var
 Bu deyrin dürlü dürlü sûreti var

Felek tanbûr-veş burdı kulağım
 Yine benzer benimle sohbeti var

Revân oldu yetiş ol serve ey dil
 Ki ömr-i nâzenûnin sür'ati var

Bahâr erişti devr-i bâde geldi
 Gül ü lâle mübârek bâde geldi

Vefâ berginden ihsân meyvesinden
 Benim servim aceb âzâde geldi

Hurûş-ı ra'd sanman bu sadâyı
 Şu âhımdan felek feryâde geldi

Asi kadılardan rüşvet alıp yiyen, bu iş için halkı sıkıştıran bir kadı, Sultan Selim devrinde çok tartışma ve düşmanlıklara sebep olmuştu. Bu nasihat veren şiiri onun hakkında söylemiştir.

Ey kâdı sana da'vâcı Yezdân olacaktır
 Mahşer arasâtındaki dîvân olacaktır

Haşr içre sicillât-ı amel çün bula imzâ
 Rüşvet rakamı nâmene unvân olacaktır

Devrinde yetîmin ki gözü yaşı revândır
 Bir gün seni gark etmeğe ummân olacaktır

Rüşvet kemiğin durmaz ilik gibi emersin
 Karnın yarılıp bir gün ilik kan olacaktır

Bu sazı ki sen perdeler altında çalarsın
 Sanma ki anın nağmesi pinhân olacaktır

Mihaloğlu Ali Bey'in Bosna uçlarında yaptığı gaza, cihad ve akınları renkli sözler ve tatlı bir üslûpla nazm etti. Bu birkaç beyt o kitaptandır.

Seher vaktinde çün Zâl-i zamâne
 Giyindi vü kuşandı Rüstemâne

Kuşandı tîgını çün tîg-i rahşân

³¹ Mustafa İsen, *Latîfî Tezkiresi*, s. 367-370.

³² Mustafa İsen, *a.g.e.*, s. 410-413.

Takındı hançerin Mirrîh-i devrân
 Getirdi âsumân altunlu sancak
 Şafak çekdi ufukdan al bayrak
 Güneş tîg u Utârid hâme tutdı
 Ali Beg rezm için hengâme tutdı
 Çü gül rahm eylemez âşüftesine
 Anunçün ömrü varmaz heftesine
 Bu deyrin safhasına yazdı ebrâr
 Vefâsız dôstdan yeg nakş-ı dîvâr"³³

5. Tevfik

Seyyid Yahyâ Tevfik Efendi, 1128/1715-16 Trabzon doğumlu olup Selanik'te molla olarak bulunmuştur. 4 Şaban 1205/8 Nisan 1791'de vefat etmiştir.

"Subh-ı vuslat olup eser nâ-bûd
 Şeb-i hicret cihâmî târ itdi
 Heves-i zülf-i yâr ile Tevfik
 Şâm-ı cennet-meşâma dek gitdi
 Lutf u ihsân u kerem seyyid-i mün'im işidir
 Cürm ü taksîr ü güneh bende-i nâ-kâm işidir
 Yok tefârik-i Haleb kim anı kılusun ithâf
 Kâdî-i Şâm hedâyâsı dahi Şâm işidir"³⁴

6. Âhî

Niğbolulu olup Benli Hasan olarak tanınan şair, Karaferye Medresesi'nde müderris iken 923/1517'de ölmüştür. Âhî'nin yine kendisi gibi şair olan Manastırlı Hâveri'nin kız kardeşiyle evlenmiş olması³⁵ Balkanlar'la kurulan köprünün akrabalık derecesine vardığını göstermesi açısından önem arz etmektedir.

"Câhilin fahrî câh u mâl iledir
 Ârifin izzeti kemâl iledir
 Aşk u şevk ehli vecd ü hâl ister
 Ne kemâl ister ü ne mâl ister
 Bizi gör kim ne hâlimiz vardır
 Ne kemâl ü ne mâlümüz vardır
 Mansıb ile iftihâr itmek öğünmek câh ile
 Ehl-i fazla ârdır gerçi şerefdir câhile
 Budur âdet ezelden ehl-i mâle
 Ki mâle meyl ider bakmaz kemâle"³⁶

7. Hâmî

Vezirlerin divan kâtipliğini yapan Hâmî Efendi, Selanik'te dünyaya gelmiş ve 1258 senesinde vefat etmiştir.³⁷

³³ Mustafa İsen, *a.g.e.*, s. 410-413.

³⁴ Esad Mehmed Efendi, *Bağçe-i Safâ-Endûz*, (hızl. Rıza Oğraş), <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10734,bahcepdf.pdf?0>, erişim tarihi: 17 Mayıs 2013.

³⁵ Filiz Kılıç - Tuncay Bülbül, *a.g.e.*, 188.

³⁶ Mustafa İsen, *a.g.e.*, s. 93-94.

"Sevdiğimde hüsn ü ân olsun direm meşreb bu ya
Nev-resîde nev-cüvân olsun direm meşreb bu ya

Pertev-i mihr-i ruhu düşdükce zerrât-ı dile
Ebr-i zülfi sâyebân olsun direm meşreb bu ya

Yağmalansın kâle-i ümmîd-i sûk-ı mâsivâ
Sûd-ı âmâlim ziyân olsun direm meşreb bu ya

Kec-revişle Hâmiyâ Şebdîz-i kilik-i zâika
Esb-i tab'ım hem-inân olsun direm meşreb bu ya"³⁸

8. Vâlihî

Edirneli olup Kurtzâde lakabıyla bilinmektedir. Normal eğitiminden sonra Mısır'a gidip Ahmed Hayâlî'ye intisap eden Vâlihî (ö.994/1586), tasavvufî eğitimini tamamlayıp hilafet aldıktan sonra memleketine dönerek Selimiye Camii'nde irşatla meşgul olmuştur.³⁹

"Marîz-ı aşkınım dermân bana sen şâha kalmışdır
Yetiş kim derd-i aşkınla işim Allâh'a kalmışdır

Eğer ârif isen itme hakikat sırrını ifşâ
Kelâm-ı hak çıkardı başdan Hallâc-ı Mansûr'ı

Murâdın aşk içinde olunmaz o kimse add
Ki ide tekebbüri ola bâlâ-nişîn çü med

Kanlar saçılıb penpesine dâgımın ey gül
Bu kâse-i sır toptoludur saçma karanfil"⁴⁰

9. Yanyavî

Rehber-i Hak isimli tasavvufî eserinde ismini Hadimu'l-fukara Hafız Abdussamed Refî' bin Muhammed Vehbi el-Yanyavî olarak veren Refî' Efendi Nakşibendiliğe müntesip âlim ve fazıl bir zat olup kelam, akait, hadis ilmine ve Arap diline dair eserler kaleme almıştır.⁴¹ Yunanca-Türkçe bir sözlüğün de müellifi olan Yanyavî 1902'de vefat etmiştir.⁴²

10. Yûsuf Yanyavî

Yanya Doğumlu olan şair Nakşibendi meşayihinin önde gelenlerinden olup irşat edilmek isteyen talebelerine yönelik yazdığı mektupları bir mecmuada cem edilmiştir. Şair Yanya'da 1245/1829'da vefat etmiştir.⁴³

"Oldur talebkâr-ı Hudâ vakt-i seher bîdâr olan
Bulur safâ-ender-safâ vakt-i seher bîdâr olan

Şemm eyler ol cân bûyını bülbül gibi eyler figân
Ârzûsı Hak'dır bî-gümân vakt-i seher bîdâr olan"⁴⁴

³⁷ Nurgül Özcan, a.g.m., s. 420.

³⁸ Ömer Çiftçi (hzl.), *Hâtimetü'l-Eş'âr (Fatin Tezkiresi)*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-19117/h/metin.pdf>, erişim tarihi: 05 Temmuz 2013.

³⁹ Ali Öztürk, "Halvetiyye Tarikatına Mensup XVI. Yüzyıl Divan Şairleri Üzerine Bir İnceleme", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl: 6 [2005], Sayı: 15, s. 246.

⁴⁰ Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, Bizim Büro Yayınları, Ankara 2001, Cilt: II, s. 1144.

⁴¹ <http://www.dunyabizim.com/?aType=haberYazdir&ArticleID=18038&tip=haber>, erişim tarihi: 12 Kasım 2014.

⁴² Mehmet Hacısalihoğlu, "Yunanistan", *TDVİA*, Cilt: 43, İstanbul 2013, s. 594.

⁴³ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Amire, İstanbul, H 1333, Cilt: I, s. 203.

⁴⁴ Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e, aynı yerde.

11. Derviş Hasan Dede

Yenişehirli Derviş Hasan Dede XVIII. yüzyılın sonu ve XIX. yüzyılın başlarında yaşamıştır.⁴⁵

12. Enîs

Edirneli olup Edirnevî Numân Efendi olarak bilinirdi. Şiir ve inşada tanınan Enîs divanda kâtipliğin dışında tezkireci, baş muhasebeci, ruzname-i evvel ve reisü'l-küttâp olmuş ve 1180/1766-7 yılında vefat etmiştir.⁴⁶

"Beyt-i vâhidde Enîsâ bu mücevher târîh
Oldı silk-i suhanın zîneti çün fasl-ı hitâb

Bahr-ı cûd şeh-i Cem-kudrete sürdi yüzünü
Süzülüp zîver-i bahr-i yeme mânend-i gurâb"⁴⁷

13. Fâik Bey

Sâlih Fâik Bey 1241/1825-26'da Manastır'da doğdu. İstanbul, Siverek, Bosna, Ereğli, Selanik, Adana, Varna, Kudüs, Burdur, Gümüşhane, Sinop şehirlerinde mutasarrıflık gibi memuriyetlerde bulundu. Ramazan 1317/Ocak 1900'de İstanbul'da vefat etmiştir.

"Bir dilde ki tevâhid-i Hudâ'dan eser olmaz
Beytü's-sanem-i şirkdir ol anda fer olmaz

Bir cânib-i bî-semte revân oldı gönül kim
Cibrîl'e dahi ruhsat-ı seyr ü sefer olmaz

Sâbit-kadem-i bâb-ı rızâ ol da huzûr et
Seyr eyle ne cânlar virilir kerr ü fer olmaz

Vâbestedir ahkâm-ı İlâhîye şu 'ünât
İbzâl-i irâdât ile hiç hayr u şer olmaz

Fâik o gubâr-ı reh-i aczim ki benimçün
Melce' olacak bâb-ı rızâ gibi der olmaz

Pey-rev olalı zerre-sıfat hazret-i Şems'e
Cevlân-geh-i maksûduma gerdûn siper olmaz"⁴⁸

Rumelihisarı Kabristanı'na defnedilen Fâik Bey'in şu rubaisi vasiyeti gereğince mezar taşına yazılmıştır:

"Ben mu'terîf-i acz u kusûrum Yâ Rab
Âlûde-i çirk-âb-ı şurûrum Yâ Rab

Yâ Rab kerem ü lutfuna düşdüm şimdi
Bir mülteci-i ism-i Gafûr'um Yâ Rab"⁴⁹

⁴⁵ Mehmet Hacısalihoğlu, a.g.m., s. 593.

⁴⁶ Haluk İpekten-Mustafa İsen vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1988, s. 114.

⁴⁷ Fatîn Davud, *Hâtimetü'l-Eş'âr (Fatîn Tezkiresi)*, hzl. Ömer Çifçi, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10736.metinpdf.pdf?0>, erişim tarihi: 5 Temmuz 2013.

⁴⁸ İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri (Kemalî 'ş-Şuarâ)*, hzl. Müjgan Cunbur, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999. Cilt: 1, s. 541-545.

⁴⁹ İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, a.g.e., s. 542.

14. Şeyh Bedreddin

Balkanlar'ın yetiştirdiği en hareketli simalardan biri olan Şeyh, sırasıyla Simavna, Edirne, Bursa, Konya, Şam, Kudüs, Kahire, Mekke, Medine, Kahire, Tebriz, Kahire, Filistin, Şam, Halep, Konya, Tire, Sakız Adası, İzmir, Kütahya, Bursa, Gelibolu, Edirne, Bursa, Aydın, Edirne, İznik, Kastamonu, Sinop, Zara, Silistre, Dobruca, Deliorman ve Serez gibi yerlere seyahat etmiş; vefatından beş yüz sene sonra kemiklerinin sevenleri tarafından 1924'te İstanbul Çemberlitaş'taki mezara nakli ile hareketini sürdürmüştür.⁵⁰

15. Osman Necmeddin Efendi

Balkan ülkelerinde doğup büyüdüğü hâlde diğer bölgelerdeki tekkelerde mürşit olarak görev yapanlardan biri olan Hasköy doğumlu Osman Necmeddin Efendi, Bursa Mir-i Büdelâ Tekkesinde post-nişîn olmuş ve 1326/1908 yılında vefat etmiştir.⁵¹

16. Köstendilli Süleyman Efendi

Köstendil doğumlu olan Süleyman Efendi, *Şerh-i Kelimât-ı Bedreddîn-i Simavî*'yi kaleme almış, 1819'da memleketinde vefat etmiştir.⁵²

17. Süleyman Neş'et Efendi

Bursalı Şeyh Emin Efendi'ye intisaben Nakşibendi tarikatına giren Süleyman Neş'et'in, öğrencisi Pertev Efendi tarafından düzenlenip 1252/1836 yılında Mısır'da yayımlanmış bilinen en önemli eseri olan Divân'ı dışında, Mirza Bîdil'in Tûr-ı Ma'rifet adlı eserine nazire olarak 1754'te yazdığı Tûfân-ı Ma'rifet adlı bir mesnevisi ile Nakşibendi tarikatına ait Meslekü'l-Envâr ve Menba'u'l-Esrâr tercemesi vardır.⁵³

*Kılıcı kanlu eli kanlu dili kanlu güzel
Çeşm-i cellâdı yaman cân alıcı kanlu güzel*

*Kahramân-ı nigehe gibi Celâli-meşreb
Bir levendâne revişlü geliş 'Osmânlu güzel*

*Şehr-âşûb-ı zamân şöhret-i âfâk-ı cihân
Mâh-ı Ken'ânî gibi şöhreti var şânlu güzel*

*Çeşm ü ebrû vü leb ü hâl-i ruhunda söz yok
Vasf-ı hüsnün diyemem câzibelü ânlu güzel*

*Ceyş-i hûbânun odur şimdi sipeh-sâlârı
Neş'et ol devlet ü ikbâl ile 'unvânlu güzel*

*Zahm-veş açma dehen kimseye Lokmân ise de
Merhem-i merhameti derdine dermân ise de*

*Cebhe-sâ olma sakın zillet ile 'izzet için
Tutalum kim feleğün atlası dâmân ise de*

*Nahvet ü nâzı kem it lutfu kerem eyle şehâ
Lâzım-ı saltanat u şevket ü 'unvân ise de*

*Vir rızâ "nahnü kase" kısmetine sultân ol
Âb-ı rû dökme yürü dehre Süleymân ise de*

⁵⁰ Mustafa Kara, a.g.m., s. 12-13.

⁵¹ Mustafa Kara, a.g.m., s. 13.

⁵² Mustafa Kara, a.g.m., s. 14.

⁵³ Uğurtan Yapıcı, *Edirneli Mevlevî ve Gülşenî Şairler*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2009, s. 101-103.

*Fârigiz himmet-i erbâb-ı himemden Neş'et
Mâye-i muhteşemi servet ü sâ mân ise de*⁵⁴

18. Bâkî

Varnalı bir tüccarın oğlu iken eğitim için İstanbul'a gelerek Akkirmânî Mehmed Efendi'nin halkasına dâhil olmuş, zamanla yükselerek İzmir kadılığına kadar gelmiştir.⁵⁵

19. Hâtem

Akoyalızâde olarak da bilinen şairin asıl adı Ahmed olup Akova doğumludur. Bir arayışla Kahire ve Mekke'ye gitmiş, Mekke'de Nakşi Yek-dest Şeyh Ahmed Mekkî Cüryânî'ye intisap ettikten sonra dönüşte Keşan ve Tırhala'da bir süre kalmış, ardından Yenişehir-i Fener'de karar kılmış, ölüm tarihi olan 1171/1757-58'e kadar orada hizmete devam etmiştir.

*"Tarîk-ı Hakda hergiz hâk-pây-i ehl-i îmânuz
Ne sûfiyüz ne şeyhüz ehl-i sünnet bir müselmânuz"*⁵⁶

20. Hâlis

Asıl adı İbrahim olan şair Belgrat doğumludur. Mülazemet ve müderrisliklerde bulunan Hâlis 1165/1751-52'de vefat etmiştir.⁵⁷

21. Sâlim Efendi

Mustafa Sâlim Efendi İstanbullu olup Karaferye, Siroz(1169/1755-56), Rusçuk gibi şehirlerde farklı görevlerde bulunmuştur.⁵⁸

22. Sâlih İmâm-ı Atâ

Sâlih Ataullah İmâm olarak bilinen şair Rumeli kadıları arasında yer alırken kardeşleri vesilesiyle Nakşibendi tarikatına intisap ettikten sonra uzlete çekilir ve 1160/1747-48 yılında vefat ederek İdris Köşkü verasında biraderlerinin yanına defnedilir.⁵⁹

23. Âkif Müderris

Adı Mehmed olup Belgratlıdır. Zamanın Bokrat'ı olarak bilinen Âkif İstanbul'a geldikten sonra sarayın dikkatini çekmiş ve taltif edilerek Belgrat'a hekimbaşı olarak tayin edilmiştir. Değişik görevlerden sonra Süleymaniye Medresesi müderrisliğine atanacak kadar yükselen şair 1175/1761-62'de vefat etmiştir.⁶⁰

24. Alemî Muhammed Efendi

Nakşibendi tarikatından olan şair doğum yeri olan Edirne'de 1130/1717'de vefat etmiştir.⁶¹

25. Yusuf Efendi

Şumnu doğumlu olan şair Nakşibendi tarikatı şeyhleri arasında yer almaktadır. Kıraat ilmi mütehassısları arasında zikredilen Yusuf Efendi, Kur'ân-ı Kerim'in cemi ve tertibi

⁵⁴ Uğurtan Yapıcı, *a.g.e.*, s. 104-105.

⁵⁵ Sadık Erdem, *a.g.e.*, s. 33-34.

⁵⁶ Sadık Erdem, *a.g.e.*, s. 87-88.

⁵⁷ Sadık Erdem, *a.g.e.*, s. 90.

⁵⁸ Sadık Erdem, *a.g.e.*, s. 155.

⁵⁹ Sadık Erdem, *a.g.e.*, s. 178.

⁶⁰ Sadık Erdem, *a.g.e.*, s. 297.

⁶¹ Mustafa Kara, *a.g.m.*, s. 11.

hakkında *İm'ân fi-cemi'l-Kur'ân* adında bir eser yazmıştır. 1282/1865'te Edirne'de vefat etmiş ve Buçuktepe Kabristanı'na defnedilmiştir.⁶²

Sonuç

15. yüzyıldan itibaren Anadolu ve Balkanlar'da görülmeye başlanan Nakşibendilik ortaya koyduğu fikir ve usullerle bazı divan şairlerini de etkilemiştir. Balkanlar'da doğmuş, bulunmuş veya vefat etmiş Şeyh Abdullah-ı İlâhî, Atâ, Rızâyî, Sûzî, Tevfîk, Âhî, Hâmî, Vâlihî, Yanyavî, Yûsuf Yanyavî, Dervîş Hasan Dede, Enîs, Fâik Bey, Şeyh Bedreddin, Osman Necmeddin Efendi, Köstendilli Süleyman Efendi, Süleyman Neş'et Efendi, Bâkî, Hâtem, Hâlis, Sâlim Efendi, Sâlih İmâm-ı Atâ, Âkif-i Müderris, Alemî Muhammed Efendi, Yusuf Efendi gibi tespit edebildiğimiz 25 divan şairi Nakşibendi tarikatına intisap etmiştir.

Balkanlar'dan gelip Anadolu'da vefat ettiği bilinen 112 divan şairi ve henüz sayısı net olarak tespit edilememiş belki de daha çok divan şairinin Balkanlar'da bulunduğu veya vefat ettiği göz önüne alındığında daha fazla sayıda Nakşi divan şairi olduğu düşünülmektedir. Çalışma, tezkirelerin taranması yoluyla yapıldığından kimi tezkirelerde şair hakkında ayrıntılı bilgi verilmemesi nedeniyle şairin Nakşi tarikatından olup olmadığı anlaşılamamıştır. Bu konuda tam bir tespit yapılabilmesi şairlerin divanlarının ayrıntılı olarak incelenmesi yoluyla mümkün olacaktır.

Yukarıda adı geçen Nakşi divan şairlerinden kimi, ulvi duygularla hicret ettiği yerde ölene dek kalarak, kimi eğitim-öğretim, ticaret, memuriyet gibi sebeplerle, kimi verdiği eser ve ortaya koyduğu düşüncelerle, kimi de gittiği yerdeki insanlarla akrabalık tesis etme gibi birçok farklı usulle Balkanlar'a uzanan köprüyü inşa etmişlerdir. Bu şairler buldukları yerlerde Orta Asya'dan Anadolu'ya geniş bir coğrafyanın mısralarındaki ortak duyguları tekrarlayarak bir nevi kültür elçileri olmuş, dillendirilen bu düşüncelerin Balkanlar'da makes bulmasıyla da kurulan bu köprünün manevi mimarları arasındaki yerlerini almışlardır.

Kaynakça

Abdizade Hüsameddin Hüseyin, *Amasya Tarihi*, Dersaadet, Cilt: I, 1327/1909-10.

Algar, Hamid, "Nakşibendiyye", *TDVİA*, Cilt: 32, İstanbul 2006.

Artun, Erman; Balkan Türk Edebiyatlarına Genel Bir Bakış, http://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/15.php#_ftnref10, erişim tarihi: 18 Mart 2014.

Bağdatlı Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, hzl. Süleyman Solmaz, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10731,agmpdf.pdf?0>, erişim tarihi: 10 Mayıs 2013.

Balkanlarda Osmanlı Dönemi Türk Edebiyatı, Kültür Bakanlığı, E-Kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/11275,balkanlardaosmanlidonemiturkedebiyati.pdf.pdf?0>, erişim tarihi: 25 Şubat 2014.

Beyânî, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, hzl. Aysun Sungurhan-Eyduran, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10733,metinpdf.pdf?0>, erişim tarihi: 11 Haziran 2013.

Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Amire, Cilt: I, İstanbul, H 1333.

⁶² Bursalı Mehmed Tahir, *a.g.e.*, Cilt: I, s. 202.

- Butrus Abu Manneh; "19. Yüzyıl Başlarında Osmanlı'da Nakşî-Müceddidilik", çev. Hür Mahmut Yücer, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara 2004, s. 265-293.
- Demirel, İsmail, <http://www.dunyabizim.com/?aType=haberYazdir&ArticleID=18038&tip=haber>, erişim tarihi: 12 Kasım 2014.
- Erdem, Sadık (hızl.), *Râmiz ve Âdâb-ı Zurfâ'sı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1994.
- Esad Mehmed Efendi, *Bağçe-i Safâ-Endûz*, hızl. Rıza Oğraş, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10734,bahcepdf.pdf?0>, erişim tarihi: 17 Mayıs 2013.
- Fatîn Davud, *Hâtimetü'l-Eş'âr (Fatîn Tezkiresi)*, hızl. Ömer Çifçi, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10736,metinpdf.pdf?0>, erişim tarihi: 5 Temmuz 2013.
- Gönel, Hüseyin, "Balkanlarda Klasik Türk Edebiyatının Hazırlayıcıları Osmanlı Kurumları", http://www.dedekorkutdergisi.com/cilt1/cilt1/cilt1sayi2pdf/gonel_huseyin.pdf, erişim tarihi: 15 Mart 2014.
- Gündüz, İrfan, (Hamid Algar'dan) "Nakş-bendiyye Tarikatı Üzerine Bibliyografik Notlar", *İslam Medeniyeti Mecmuası*, Cilt: V, Sayı: 3, C. evvel 1402-Mart 1982.
- Hacısalihioğlu, Mehmet, "Yunanistan, Tarih", *TDVİA*, Cilt: 43, İstanbul 2013, s. 586-595.
- İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlü's-Şuarâ)*, hızl. Müjgan Cunbur, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Cilt: 1, Ankara 1999.
- İbrahim, Mehmet, "Eski Yugoslavya Sınırları Dâhilinde Tarikat Hareketlerinin Tarih İçindeki Gelişimi ve Önemi", *Tasavvuf Kitabı*, hızl. Cemil Çiftçi, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2008, s. 291-306.
- İpekten, Haluk – İsen, Mustafa vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1988.
- İsen, Mustafa, *Latîfî Tezkiresi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.
- İsen, Mustafa, "Balkanlarda Türk Edebiyatı", *Ötelerden Bir Ses, Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.
- Kara, Mustafa, "Balkanlar'da Türk Tasavvuf Edebiyatı'na Genel Bakış", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 2, 2001, s. 1-26.
- Kavruk, Hasan – Selçuk, Bahir, *Filibeli Vecdî ve Dîvân'ı (Metin-Dizin)*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10611,filibeli-vecdi-divanipdf.pdf?0>, erişim tarihi: 28 Ocak 2014.
- Kılıç, Filiz-Bülbül, Tuncay, "Bulgaristan Doğumlu Divan Şairleri", *Klasik Türk Edebiyatının Peşinden*, Grafiker Yayınları, Ankara 2011, s. 187-208.
- Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, hızl. Aysun Sungurhan - Eyduran, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10739,tsmetinbpdf.pdf?0>, erişim tarihi: 11 Haziran 2013.
- Kufralı, Kasım, "Molla İlahi ve Kendisinden Sonraki Nakşibendiye Muhiti", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Sayı: III, 1949, s. 129-151.

- Oğraş, Rıza, "Balkanlardan Anadolu'ya Göç Eden Divan Şairleri", *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl: 10, Sayı: 29, Güz 2006, s. 230-250.
- Özcan, Nurgül; "Şuara Tezkirelerine Göre Selanikli Divan Şairleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 6 Sayı: 26, Bahar 2013, s. 414-427.
- Öztürk, Ali, "Halvetiyye Tarikatına Mensup XVI. Yüzyıl Divan Şairleri Üzerine Bir İnceleme", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl: 6, 2005, Sayı: 15, s. 225-252.
- Salih, Eyüp, *Makedonya'daki Tarikatler, Silsileleri, Maneviyat Büyüklerinin Hayatları ve Hizmetleri*, <http://www.balturk.org.tr/makedonyadaki-tarikatler-silsileleri-maneviyat-buyuklerinin-hayatları-ve-hizmetleri/>, erişim tarihi: 12 Şubat 2014.
- Selçuk, Engin, "XVI. Yüzyıl Tezkirelerinde Geçen Nakşî Divan Şairleri", *Taze teknolojîyalar ve ylmıñ hâzirki zaman meseleleri-Interdisciplinary Trends in Science and Technology-Bilim ve Teknolojide Disiplinlerarası Yönelişler*, Sayı: 1, 2013, s. 269-278.
- Şimşek, Selami, "Anadolu ile Balkanlar Arasında Geçit Bölgesi Tekirdağ'da Tasavvuf ve Tarikatlar", http://www.refikengin.com/urun/file/yuklenen/430tekirda_da_tasavvuf_ve_tarikatlar.pdf, erişim tarihi: 12 Şubat 2014.
- Tosun, Necdet, *Bahaeddin Nakşibend Hayatı, Görüşleri, Tarikatı*, İnsan Yayınları, İstanbul 2002.
- Tuman, Mehmet Nâil, *Tuhfe-i Nâilî*, Bizim Büro Yayınları, Cilt: I-II, Ankara 2001.
- Yapıcı, Uğurtan, *Edirneli Mevlevî ve Gülşenî Şairler*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2009.